

Book reviews

BRAȘOVUL ȘI CARTEA VECHĂ ÎNTRE 1805 ȘI 1827

BRAȘOV AND THE OLD BOOK BETWEEN 1805 AND 1827

Marcela CIORTEA

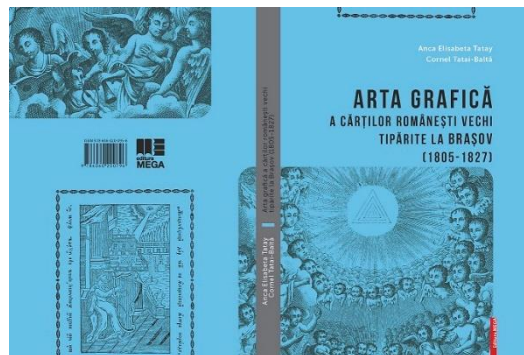
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia/ “1 Decembrie 1918”
University of Alba Iulia

e-mail: marcela.ciortea@uab.ro

Abstract: *This paper presents the volume “Graphic Art of Old Romanian Books Printed in Brașov” (1805-1827) written by Anca Elisabeta Tatay and Cornel Tatai-Baltă and published in excellent graphic conditions at the Mega Publishing House in Cluj-Napoca, in 2020. First, we talk about the theoretical excursion in the first part, then about the album with fine reproductions of title sheets, vignettes, seals, engravings, in the second part.*

Keywords: Brașov; Honterus; Coresi; Mina; engravings.

Căderea Constantinopolului (1453), tipărirea *Bibliei* de către Johannes Gutenberg, inventatorul tiparului cu litere mobile (1455), traducerea *Bibliei* în limba germană de către Martin Luther (1534), conflictul numit *defenestrarea de la Praga* și izbucnirea Războiului de 30 de ani (1618), sunt numai câteva evenimente care au reușit, în mai puțin de două secole, să schimbe fața Europei pentru totdeauna. Intelectuali creștini din cetatea de pe Bosfor, pe de o parte, intelectuali protestanți, de cealaltă parte, au luat încet, încet, calea pribegiei, căutând protecție în occidentul european și punându-și, în schimb, erudiția, la dispoziția protectorilor. Prin intermediul acestor învățați poligloți, dar și răspândirea tiparului, ideile încep să circule cu repeziciune, contaminându-se cel mai adesea, în ciuda diverselor conflicte generate mai ales de trasarea diverselor zone de

influență.

Aflat în proximitatea frontierelor de la confluența celor trei țări române – Transilvania, Moldova și Țara Românească – Brașovul avea să devină rapid receptiv la ideile inovatoare venite atât din Apus, cât și din Răsărit, dezvoltând, în timp, generații întregi de cărturari capabili să pună bazele unei tradiții tipografice locale. Despre cum s-a făcut acest lucru ne vorbesc Anca Elisabeta Tatay și Cornel Tatai-Baltă, în volumul *Arta grafică a cărților românești vechi tipărite la Brașov (1805-1827)*, apărut în condiții grafice excelente la Editura Mega din Cluj-Napoca, în anul 2020.

Lucrarea este structurată pe două părți ample, după toate rigorile genului: prima se constituie din studii, a doua, dintr-un album cu superbe reproduceri. Le vom lua pe rând.

După argumentul care deschide lucrarea și expune motivele care au dus la elaborarea ei, primul capitol, intitulat *Brașovul – important centru tipografic din Transilvania (1539-1827)*, îl introduce pe cititor în spațiul cărturăresc brașovean al epocii moderne. Johannes Honterus (Tatay și Tatai-Baltă, 2020: 12-13), diaconul Coresi (13-15), preotul Petcu Șoanul din Șchei (16), Constantin Boghici și fratele său, Ioan (16-17), Johann Georg Edler von Schobeln (16-17) ori tipograful Mihail Dürr sunt câteva nume care au contribuit din plin la tipărirea unor cărți în special religioase, dar și laice, fie ele cărți didactice sau de literatură, înzestrate cu frumoase gravuri în lemn sau în metal.

În cel de-al doilea capitol, *Ornamentica minoră: foi de titlu, frontispicii, viniere, sigilii (1805-1827)*, autorii comentează, așa cum au anunțat deja din titlu, diverse elemente de ornament, mai mult sau mai puțin stilizate, aflate în directă legătură cu textul care le încadrează. Astfel, analizând *Paraclisul Sfântului Haralambie și a Sfântului Mina*, „tipărit în anul 1824 prin grija și cu cheltuiala părintelui Voina” (72), autorii notează pe marginea xilogravurii care îl înfățișează pe Mina:

„Sfântul Mucenic Mina a făcut parte din trupele romane staționate în răsărit, ceea ce explică faptul că în gravură este îmbrăcat în costum militar specific: **platoșă (lorica)** terminată în petale, de sub care se ivește o **tunică** scurtă, **pantaloni (bracae)** și **cizme (calcei)** răsfrânte (caracteristice unei zone mai friguroase), iar deasupra, prinsă pe

umărul drept cu o fibulă rotundă, este fixată **mantia (sagum)**, ce îi atârnă pe spate până la pământ, alcătuind falduri ample și grele. În mâna dreaptă ține strâns o cruce cu două brațe (aluzie la martiriul său) și o ramură de finic stilizată (însemnele victoriei), iar în stânga o lance, cu vârful în sus, sprijinită pe pământ. Pe umărul drept are fixat scutul, văzut doar parțial. Redat în picioare, frontal, viguros, cu o privire pătrunzătoare, sfântul emană demnitate, noblete sufletească și hotărâre neclintită în credință. Deși supus la cazne cumplite, el afirmă răspicat: *De Dumnezeuul meu nu mă voi lepăda. Al lui Hristos am fost, sunt și voi fi și idolilor nu voi jertfi, nici le voi pleca genunchiul meu. Acestea fiind zise, i s-a tăiat capul cu sabia*” (72-73).

Interesul autorilor pentru detalii este dublat de atenția față de termenii folosiți, pe care Anca Elisabeta Tatay și Cornel Tatai-Baltă îi explică minuțios în notele de subsol, însoțindu-i cu trimiterile necesare și venind, astfel, în ajutorul cititorului:

„[Platoșa (*lorica*)] era confecționată din piele sau metal, acoperind sau protejând zona toracică. Deosebite erau cele cu lambrechini (elemente decorative)” (72: nota 242).

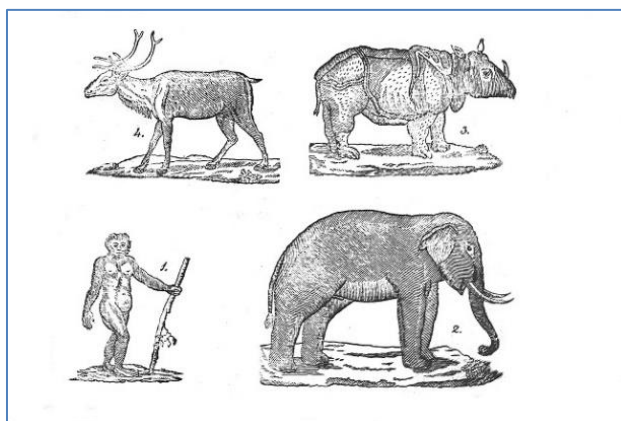
„[*Tunica*]. Prin acest termen este desemnat veșmântul purtat direct pe corp, cu deschideri pentru brațe și cap, asemenea unei cămăși” (73, nota 243).

„Pantalonul numit de romani *bracae* sau *braccae* este un veșmânt caracteristic barbarilor, care putea fi larg sau strâmt. Romanii care locuiau sau participau la războaie în teritoriile barbare au adoptat acest tip de îmbrăcăminte pentru a se feri de intemperii. Basoreliefurile de pe *Columna lui Traian* și cele de pe *Arcul de triumf al lui Constantin* de la Roma reprezintă militari romani și barbari care poartă asemenea pantaloni, care coboară puțin mai jos de genunchi” (73, nota 244).

„Romanii desemnau prin cuvântul *calceus* un fel de încălțăminte desfășurată pe verticală, analogă cizmulitelor noastre” (73, nota 245).

„[*Mantia (sagum)*]. Obiectul vestimentar de forma pătrată era purtat de soldații și ofițerii romani pe umeri și prins cu o fibula, permițându-le să fie mobili în luptă și totodată apărându-i de intemperii. Avea lungimi diverse, putând coborî până la pământ” (73, nota 246).

În sectorul laic, un element de noutate constă în tipărirea la Brașov a unor planșe didactice reprezentând diferite viețuitoare, în stil naturalist.

Urmează o listă a cărților tipărite la Brașov în intervalul 1805-1827, desfășurând într-un tabel următoarele informații pentru cele 31 de titluri supuse analizei: autorul și titlul, anul apariției, trimiterile bibliografice, limba (română), formatul, informații despre ornamentația fiecărui volum și bibliotecile în care a fost identificat de autori. În imediată legătură cu aceasta, urmează lista ilustrațiilor din cărțile românești tipărite la Brașov în același interval, arătând: titlul gravurii, semnătura și datarea, volumul și anul primei apariții, volumul și anul eventualelor repetări. Bibliografia și rezumatul în limba engleză (în traducere semnată de Ana Tatay) încheie această primă parte a lucrării.

Partea a doua este, după cum spuneam, un album. Ea reproduce în mod sistematic, din volumele consultate, foi de titlu (115-148), frontispicii, viniere și sigilii (149-162), ilustrații și posibile analogii (163). Astfel, gravura din imaginea alăturată, intitulată *Iadul*, din volumul *Ușa pocăinței*, tipărit la Brașov în anul 1812, ar putea sta alături, sugerează autorii, de miniatura cu același nume, din *Psaltirea lui Henric de Blois*, sec. XII, British Library din Londra, sau o altă gravură omonimă, apărută în *Cordiale quatuor novissimorum cum multis exemplis*, Gouda, 1482.

Ținând cont de latura preponderent religioasă a acestor tipărituri, autorii au considerat oportună includerea unui indice geografic care să includă și locuri din *Biblie*, urmat de un indice de nume. Prezentarea celor doi autori, Anca Elisabeta Tatay și Cornel Tatai-Baltă, încheie volumul. S-ar cuveni să amintim aici faptul că volumul de față nu este singurul de acest fel publicat de autori. În timp, ei au cercetat, fie individual, fie în diverse colaborări, gravuri și ilustrații din cartea românească

veche publicată în mai multe centre tipografice: Blaj, Sibiu, București, Buda ori din întreg Imperiul Habsburgic, din Biblioteca Apostolică Vaticană ori din Biblioteca Națională *Széchenyi* de la Budapesta. Volumul de față adaugă Brașovul în circuitul tipografic european, plasând cartea românească la locul cuvenit pe hartă.

Referințe:

Tatay, A. E.; Tatai-Baltă, C. (2020). *Arta grafică a cărților românești vechi tipărite la Brașov (1805-1827)/ Graphic Art of Old Romanian Books Printed in Brașov (1805-1827)*. Cluj-Napoca: Editura Mega.